

אפטרופסות **(מתוך אתר בזכות)**

רקע

הגבלת כשרותו המשפטית של אדם ומינוי אפטרופוס עליו מהווה פגיעה קשה בזכותו של האדם לאוטונומיה אישית ולחירות. מינוי האפטרופוס מצמצם את העצמאות של האדם ופוגע ביכולת שלו לקבל החלטות על חייו, לבטא את שאיפותיו, לבחור בחירות עצמאיות והכל על פי רצונו. עם זאת, בעיני החוק, ישנם מצבים בהם אנשים אינם יכולים לדאוג לעניינם ועל כן הם זקוקים לאפטרופוס. עמדת 'בזכות' היא כי כל אדם זכאי לאוטונומיה אישית מלאה על חייו. במקרים בהם אדם זקוק לסיוע כדי לקבל החלטות בנוגע לחייו הרי שיש להעדיף חלופות מתונות יותר ופוגעניות פחות בכדי לסייע לו, כגון מתן סיוע וייעוץ אישי וכן באמצעות הנגשה. במקרים בהם אין מנוס מלמנות אפטרופוס על המינוי להיות כמה שיותר מצומצם הן במשך המינוי והן בנושאים שתחת המינוי. לבסוף, גם כאשר מונה לאדם אפטרופוס, יש לו זכויות רבות אשר על האפטרופוס ועל הסביבה הרחבה יותר לכבד.

מטרת דף מידע זה הינו לתת כוח בידיך, אדם עם מוגבלות אשר מינו לו אפטרופוס או שרוצים למנות לו אפטרופוס, להבין את ההליך ואת זכויותיך בהליך. כמו כן דף מידע זה נועד לסייע לכם, קרובי המשפחה של אדם עם מוגבלות, לקבל החלטות אשר לא יפגעו יתר על המידה בחירות ובזכויות של קרובכם בעודכם מתלבטים על מינוי אפטרופוס. בדף המידע נבקש להסביר מושגי יסוד בנוגע לאפטרופסות, להכיר את השחקנים המרכזיים הרלוונטיים להליך מינוי האפטרופוס, להסביר את המשמעות המשפטית של מינוי אפטרופוס, להסביר את זכויותיו של האדם עם המוגבלות וכן כיצד ניתן .

מושגי יסוד:

כשרות משפטית – אדם עם כשרות משפטית הוא אדם אשר מכירים ביכולת שלו לבצע פעולות משפטיות ובעצם לקבל החלטות שדורשות הסכמה או הכרה של מישהו אחר. כך למשל רק אדם עם כשרות משפטית יכול לחתום על חוזה, לרכוש מוצר, לשכור דירה.

חסוי – אדם אשר בית המשפט מינה לו אפטרופוס.

פסול דין - אדם ללא כשרות משפטית. בית המשפט רשאי להכריז על אדם כי הוא פסול דין אם האדם אינו מסוגל לדאוג לענייניו בשל מחלת נפש או ליקוי בשכלו. בפועל בית המשפט כמעט ולא מכריז הכרזה כזו. מה ההבדל בין חסוי לפסול דין?

מה שונה - לחסוי יש כשרות משפטית מלאה ולפסול דין אין כשרות משפטית.

מה דומה – גם לחסוי וגם לפסול דין ניתן למנות אפטרופוס.

אפטרופוס – אדם או גוף אשר מתמנה על ידי בית משפט לקבל החלטות עבור אדם אחר ולדאוג לענייניו.

אפטרופוס טבעי – עד גיל 18 הוריו של האדם הם האפטרופוסים הטבעיים של האדם. על כן הם יכולים לקבל החלטות רבות על חייו. בהגיע אדם לגיל 18, פוקעת האפטרופוסית הטבעית של ההורים ורק עם הגשת בקשה מיוחדת לבית המשפט לענייני משפחה ניתן למנות לאדם אפטרופוס.

אפוטרופוס לעניינים אישיים (לענייני גוף) – אפוטרופוס אשר אחראי לכל ענייני האישיים של האדם.
אפוטרופוס לעניינים אישיים אחראי על:

- מקום מגורים
- צרכים גופניים – ביגוד, אוכל ותזונה נכונה.
- צרכים רפואיים – מעקב ודאגה למצב רפואי, לקיחת תרופות, מתן הסכמה או סירוב לביצוע טיפול רפואי.
- תעסוקה – מציאת מסגרת תעסוקתית מתאימה, תנאי השכר.
- מיצוי זכויות - מיצוי זכויות מול גופים אחרים כגון ביטוח לאומי או סל שיקום
- פנאי – פיתוח תחומי עניין ועידוד פעילויות העשרה ופנאי
- צרכים נפשיים, חברתיים ורוחניים - כגון השתלבות בקהילה, התמודדות עם מצוקה נפשית, שמירת הקשר עם המשפחה.

אפוטרופוס לענייני רכוש – אפוטרופוס אשר אחראי לכל ענייני הרכוש של האדם, ובהם:

- ניהול חשבון הבנק והנכסים של האדם
- מיצוי זכויות כספיות של האדם (כגון הגשת תביעה כלכלית)
- הגנה מפני ניצול כלכלי
- פיתוח היכולת של האדם להתנהל באופן עצמאי מבחינה כלכלית
- אישור הוצאות לצורך שיפור רווחת האדם

אפוטרופוס לענייני מסוים – אפוטרופוס יכול להתמנות רק לעניין מסוים. דוגמאות:

- אפוטרופוס לקבלת החלטה בנוגע לניתוח מסוים.
- אפוטרופוס לכל הוצאה כספית שהיא מעל ל-5,000 ₪.
- אפוטרופוס רק בנוגע למקום המגורים.

מיהם השחקנים המרכזיים

האדם עם המוגבלות – אנשים עם מוגבלות ואנשים זקנים הם 'קהל היעד' המרכזי לבקשות למינוי אפוטרופוס. למרות שלעיתים קרובות המוגבלות אינה משליכה על התפקוד ועל היכולת של האדם לקבל החלטות בעניינו, בכל זאת מרבית למנות אפוטרופוסים על אנשים עם מוגבלות. הדבר נובע מתפיסה פטרנליסטית בנוגע ליכולת של אנשים עם מוגבלות להיות עצמאיים ולקבל את האחריות המלאה על חייהם. אנשים רבים עם מוגבלות מגלים כי בגיל 18 הוגשה בעניינם בקשה למינוי אפוטרופוס.

הורי האדם ומשפחתו – עד גיל 18 הוריו של אדם הם האפוטרופוסים הטבעיים של ילדיהם. לעיתים קרובות הורים (או קרובי משפחה אחרים) הם שמגישים בקשה להתמנות כאפוטרופוסים על ילדיהם מתוך רצון כן ואמיתי להמשיך ולדאוג לעניינם. חלק מהקושי של אנשים להיאבק במינוי האפוטרופוס נובע מכך שמדובר

במאבק באנשים הקרובים ביותר והיקרים ביותר בחייו של אדם. על פי רוב, במידה ובית המשפט החליט על מינוי אפוטרופוס הוא ייתן עדיפות למינוי מישהו מהמשפחה הישירה.

בית משפט לענייני משפחה – בית המשפט אשר עוסק בכל בקשה בנושא אפוטרופסות. ישנם 14 בתי משפט לענייני משפחה בארץ. אופי הדיונים בבתי משפט לענייני משפחה הוא פחות פורמאלי ממרבית בתי המשפט.

פקידת הסעד לסדרי דין – עובדת סוציאלית מטעם הרווחה אשר אחראית על הגשת תסקירים (דוחות) לבית המשפט לענייני משפחה עם המלצות מקצועיות בנוגע לשאלת האפוטרופסות. פקידת הסעד היא הזרוע הארוכה של בית המשפט, היא זו שנפגשת עם כל הגורמים הרלוונטיים (האדם עצמו, האפוטרופוס, קרובי המשפחה, גורמים טיפוליים) ובית המשפט נותן משקל מכריע להמלצות שלה.

גורמי הרווחה – במסגרת הקשר השוטף של גורמי הרווחה עם אנשים עם מוגבלות עשויה להתעורר שאלת האפוטרופסות. פעמים רבות העובדת הסוציאלית ברווחה פונה לבית המשפט בבקשה כי ימנה אפוטרופוס עבור אדם אשר לדעתה זקוק לאפוטרופוס. כמו כן, בכל הליך בנוגע לאפוטרופוס יהיה עורך דין של משרד הרווחה אשר ייצג את עמדת המדינה.

בא כוח היועץ המשפטי לממשלה מטעם משרד הרווחה – עורכי דין מהמחלקה המשפטית של משרד הרווחה מייצגים בבתי משפט לענייני משפחה את המדינה בבקשות למינוי אפוטרופוס. היות ומדובר בעורך דין מטעם משרד הרווחה, עמדתו מושפעת בעיקר מעמדת גורמי הרווחה ופקידת הסעד לסדרי דין. בכל תיק המנוהל בבית משפט לענייני משפחה בנוגע לאפוטרופוס, אחד הצדדים יהיה משרד הרווחה באמצעות עורך דינו (השם הרשמי של המדינה בתיקים אלה הוא – בא כוח היועץ המשפטי לממשלה).

האפוטרופוס הכללי – גוף במשרד המשפטים אשר מפקח על תפקוד האפוטרופוסים.

אפוטרופוס חיצוני (שירותי אפוטרופסות) – ישנם חברות ועמותות אשר כל ייעודם הוא לספק שירותי אפוטרופסות. כאשר בית המשפט מתרשם כי אין מישהו בסביבה הקרובה של האדם אשר מתאים להיות אפוטרופוס או כאשר יש סכסוך משפחתי בנוגע לזהות האפוטרופוס, עשוי הוא למנות אפוטרופוס חיצוני. האפוטרופוסים החיצוניים הידועים והגדולים ביותר כיום הם: הקרן לטיפול בחסויים, ש.פ.ר, ואקיי"ם אפוטרופסות.

מתי ימנו לי אפוטרופוס?

כאשר בית המשפט יתרשם כי אינך יכול לדאוג לחלק מעניינך או לכל עניינך, הוא עשוי להחליט על מינוי אפוטרופוס.

מהם החלופות למינוי אפוטרופוס?

אדם אשר מקבל סיוע מסביבתו ובעזרת סיוע זה הוא מצליח לדאוג לענייניו אינו חייב אפטרופוס. עמדת בזכות היא כי על בית המשפט לקחת בחשבון את התמיכה והסיוע שיש לאדם במסגרת ההחלטה האם יש צורך במינוי אפטרופוס.

כמו כן אם הסיבה המרכזית למינוי אפטרופוס היא החשש מפני ניצול כלכלי, הרי שיש מספר פתרונות פשוטים אשר מצמצמים את הפגיעה באוטונומיה של האדם:

1. נכס - רישום הערת אזהרה בטאבו על הנכס כי לא תימכר ללא אישור בית משפט או אדם אחר.
2. חשבון בנק – הגבלת החשבון לחתימה נוספת, הגבלה של משיכת כספים.
3. כרטיס אשראי – הגבלתו לסכום מוגדר.

מהם פתרונות ביניים במסגרת מינוי אפטרופוסות?

1. **אפטרופוסות לעניינים מוגבלים או נקודתיים** – ניתן למנות אפטרופוס רק לנושא ספציפי ובכך להותיר את האוטונומיה של האדם בכל יתר הנושאים. כך למשל ניתן למנות אפטרופוס על כל סכום מעל 5,000 ₪ לחודש ובכך להותיר לאדם את חופש הפעולה לגבי 5,000 ₪ לחודש. כן ניתן למנות אפטרופוס לעניין טיפול רפואי אך לא לגבי יתר הנושאים שבאחריות אפטרופוס לעניינים אישיים.
2. **אפטרופוס זמני** – יש לשאוף למנות אפטרופוס לתקופה המינימאלית ביותר. כך אדם עם מוגבלות נפשית שנמצא במשבר, עשוי להיות זקוק לאפטרופוס רק לתקופת המשבר ועל כן חשוב לקבוע אפטרופוס זמני.

את מי ממנה בית המשפט להיות אפטרופוס:

בית המשפט ימנה מי שנראה לו בנסיבות העניין מתאים ביותר לטובת האדם.

1. עדיפות ראשונה לאדם קרוב (משפחה או איש אמון).
2. ישנם מקרים בהם יתמנה אפטרופוס חיצוני:
 - א) כאשר יש מחלוקת במשפחה לגבי המינוי.
 - ב) כאשר בית המשפט סבור כי האדם הקרוב אינו מתאים להיות אפטרופוס.
 - ג) כאשר האדם מתנגד למינוי כל אדם קרוב.

ההליך המשפטי למינוי אפטרופוס

מי רשאי לפנות בבקשה למנות אפטרופוס:

1. בן זוג.
2. קרוב (הורים, ילדים, אחים, סבים ונכדים)
3. המדינה באמצעות לשכות הרווחה ובא כוח היועץ המשפטי לממשלה.
4. האדם עם המוגבלות או בא כוחו.

מהו משך התהליך?

במקרים דחופים הוא עשוי לקחת יום אחד אבל ביתר המקרים, בשל העומס על מערכת המשפט ועל פקידות הסעד, התהליך יכול לקחת מספר לא מועט של חודשים.

מה כולל ההליך?

1. הגשת הבקשה :

- א. בקשה בכתב עם נימוקים מדוע יש למנות אפוטרופוס.
- ב. חוות דעת רפואית אשר צריכה להתייחס לשתי שאלות: האם החסוי יכול לדאוג לענייניו והאם הוא יכול להביע את רצונו לגבי זהות האפוטרופוס.
- ג. תצהיר חתום על ידי עורך דין אשר מציין את פרטי כל קרובי המשפחה מדרגה ראשונה (הורים, אחים וילדים מעל גיל 18) וכן מציין מי מסכים ומי מתנגד לבקשה.
- ד. תשלום – הגשת הבקשה כרוכה בתשלום אגרה של כ-400 ₪. ניתן לבקש פטור מאגרה על סמך מצב כלכלי.

2. **מינוי פקידת הסעד** - על פי רוב ימנה שופט פקידת סעד לסדרי דין לבחון את הבקשה (למרות שיש מקרים בהם ניתן הצו ללא תסקיר). פקידת הסעד משוחחת עם האדם ועם כל מי שהיא מוצאת לנכון לדבר איתו (קרובי המשפחה, הגורמים המטפלים). ישנה חובה לשתף פעולה עם פקידת הסעד על פי חוק.

3. **תסקיר פקידת הסעד** - פקידת הסעד מגישה תסקיר ובו המלצותיה בנוגע לאפוטרופסות. היא יכולה לכלול המלצות שחורגות מהבקשה. כך למשל יכולה להיות בקשה למינוי אפוטרופוס לרכוש והיא תמליץ על מינוי אפוטרופוס גם לעניינים אישיים.

4. **דיון** – בית המשפט יקיים דיון במקרים בהם עולה מחלוקת בין הצדדים.

5. **החלטה ומתן צו** – בסוף ההליך מתקבלת החלטה של בית המשפט. בית המשפט יכול לתת צו למינוי אפוטרופוס על נושא מסוים, על כלל הנושאים, או להחליט שלא למנות אפוטרופוס.

איזה סיוע משפטי אני יכול לקבל?

1. עזרה במילוי טפסים – בחלק מבתי המשפט לענייני משפחה יש סטודנטים למשפטים שמסייעים למלא טפסים.
2. סיוע משפטי של משרד המשפטים – ישנו גוף במשרד המשפטים אשר בהתאם למבחני הכנסה וסיכויי הצלחה מעניק סיוע משפטי באמצעות עורכי דין.
3. ארגונים חברתיים – ישנם כמה ארגונים שמסייעים לאוכלוסיות שונות בנושא אפוטרופסות – יד ריבה, ידיד, סינגור קהילתי. אנו בארגון 'בזכות' נותנים סיוע משפטי באמצעות מתן מידע, ייעוץ, ליווי טלפוני ולעיתים אף ייצוג.

מהם הזכויות שלי בהליך למינוי אפוטרופוס עבורי?

1. **הזכות להיות צד להליך** – פעמים רבות ההליך מתנהל מעל ראשו של האדם מבלי שנותנים לו הזדמנות להיות חלק מההליך. חשוב להבהיר כי לכל אדם יש זכות להיות צד פעיל בהליך מינוי אפוטרופוס עבורו.
2. **הזכות לעיין בתסקיר פקידת הסעד ולהגיב עליו** - תסקיר פקידת הסעד אמור להימסר לצדדים ולצדדים יש זכות להגיב על התסקיר בפני בית המשפט.
- שימו לב** – פעמים רבות התסקיר לא נשלח לצדדים ולכן צריך לפנות ישירות לפקידת הסעד או למזכירות בית המשפט ולבקש העתק של התסקיר.
3. **הזכות לדין** - בית המשפט חייב לשמוע את דעתו של האדם אשר שוקלים למנות לו אפוטרופוס, אם אותו אדם מסוגל להבין בדבר וניתן לברר את דעתו. לצערנו פעמים רבות זכות זו אינה מיושמת.
- שימו לב** – אם נפתחה בבית המשפט לענייני משפחה בקשה בעניינך בנוגע לאפוטרופוס, ואתה רוצה שהשופט ישמע אותך תגיש בקשה בכתב לבית המשפט בה תבקש לקיים דיון בבקשה למינוי אפוטרופוס וכי תזמן לדין. כך תוכל לוודא כי עמדתך תישמע ישירות על ידי השופט.
4. **הרצון שלך צריך להילקח בחשבון בהחלטה** – הרצון שלך חשוב בשני נושאים:
 - א. **עצם מינוי האפוטרופוס** – יכול להיות שאתה מסכים שימנו לך אפוטרופוס לרכוש אך לא על הגוף.
 - ב. **מי ממונה לאפוטרופוס** – יכול להיות שאתה מסכים למינוי אפוטרופוס אבל אתה רוצה שזה יהיה ידיד שלך ולא הורידך.
 בית המשפט צריך להתחשב ברצונות שלך.

החובות של האפוטרופוס?

ישנו דף מידע מפורט של 'האפוטרופוס הכללי' שמסביר מהן החובות של האפוטרופוס. חפש באינטרנט תחת: "סל טיפול בחסויים – הנחיות לאפוטרופוסים".
 בקצרה נציין כי אפוטרופוס לא חייב במזונות של האדם אבל הוא כן אחראי על נושאים רבים אשר נמצאים תחת אחריותו בין אם בעניינים אישיים ובין אם בענייני רכוש.

היחסים בין האדם לבין האפוטרופוס שלו?

על פי החוק האפוטרופוס חייב לשמוע את דעת החסוי ואילו החסוי חייב למלא אחרי הוראות האפוטרופוס בנושאים שנמצאים תחת אחריותו.
 במקרה של מחלוקת בין הצדדים – יכול האדם ו/או האפוטרופוס לפנות לבית המשפט ולבקש את התערבותו והכרעתו.

ביטול או החלפת אפוטרופוסות

אדם אשר מינו לו אפוטרופוס יכול להגיש בקשה לבית המשפט לבטל את האפוטרופוסות, לצמצם אותה או להחליף אותה.

דוגמאות:

1. אדם יכול לבקש כי תבוטל האפוטרופוסות עליו וכי הוא יהיה עצמאי לחלוטין.
2. אדם יכול לבקש כי תצומצם האפוטרופוסות עליו כך שהוא יישאר עם אפוטרופוס לרכוש אך ללא אפוטרופוס לעניינים אישיים.
3. אדם יכול לבקש כי חבר קרוב יהיה אפוטרופוס שלו במקום קרוב משפחה.

איך מגישים בקשה כזו?

יש לגשת לבית משפט לענייני משפחה בו נתקבלה ההחלטה על מינוי האפוטרופוס ולהגיש בקשה. הבקשה יכולה להיות בכתב יד והיא צריכה להסביר למה לדעתך צריך לשנות את ההחלטה הקודמת של בית המשפט. דוגמאות להנמקות:

1. לא נתנו לי להופיע בדיון בפעם הקודמת, אם בית המשפט היה רואה אותי הוא יכול היה להתרשם שאני לא זקוק לאפוטרופוס.
2. מאז ההחלטה הקודמת, המצב שלי השתנה, עברתי הליך שיקומי ואני יכול כעת לדאוג לחלק מהעניינים האלה בעצמי.
3. יכול להיות שאני זקוק לאפוטרופוס על הרכוש אבל אין סיבה שמישהו אחר יקבל החלטה על מקום המגורים שלי או על מקום העבודה שלי ולכן אני מבקש לבטל את האפוטרופוס לעניינים אישיים שלי.

שים לב - כדאי לצרף לבקשה חוות דעת של איש מקצוע (עובד סוציאלי או רופא כגון פסיכיאטר) שמסביר מדוע אתה יכול לדאוג לענייניך ואינך זקוק לאפוטרופוס.

לאחר הגשת הבקשה, בית המשפט יבקש מפקידת הסעד להגיש תסקיר ומשלב זה התהליך דומה מאוד לתהליך בקשה למינוי אפוטרופוס.

מה תוקף הפעולות המשפטיות של אדם חסוי שמונה לו אפוטרופוס

כפי שציינו בסעיף ההגדרות יש הבדל בין חסוי לבין פסול דין. לחסוי יש כשרות משפטית. לכן גם אם ממנים לו אפוטרופוס נותרה לו הכשרות המשפטית. לכן פעולה משפטית שעושה חסוי – כגון חתימה על הוראת קבע או רכישת מכשיר אינה מבוטלת אוטומטית. עם זאת ניתן להיעזר בדיני החוזים כדי לבטל פעולה משפטית אם ניתן לטעון לניצול כלכלי של האדם על ידי גורם אחר.